

Növények a falerisztikában¹

A falerisztika (= rendjel- és kitüntetésstan) ókori előzményekre megy vissza. A fejlődés fontos időszaka a 11–13. század, az egyházi lovagrendek időszaka. A 14–15. század a világi lovagrendek fénykora. A 16–17. századtól kezdődik az érdemrendek időszaka. Kezdetben I. osztályból álló – leginkább – katonai érdemrendek létesültek. A 18. századtól kezdődően már az I–III. osztályból álló – tehát megfelelően differenciált – rendek a jellemzőek. Többnyire ezek is katonai érdemrendek voltak, de már létrejönnek polgári érdemrendek is. Ebben az időszakban létesítettek ú. n. vegyes érdemrendeket. Olyan elismeréseket, amelyeket katonai- és polgári érdemekért egyaránt adományozhattak. A 18. század végétől létesítettek az alsóbb társadalmi csoportok, nemcsak a nemesek számára is adományozható kitüntetéseket. Leginkább katonai (vitéségi) érdemeket. Ugyanez az időszak az, amely kedvezett, az akár tömegesen adományozható emlékérmeknek, emlékkereszteknek. Ezt a közkatontól az uralkodóig bárki elnyerhette. A fent vázolt, 1800-ig tartó fejlődés (döntően) a keresztény (európai) kultúrkör jellemzője. *Feudális korszaknak* is nevezhető a falerisztika történetében.

A Francia Becsületrend 1802-es létrehozásával indul a *polgári kitüntetési korszak*. Ez az alapvető mintának tekintett rendjel már öt osztályból áll. Gyakorlatilag a társadalom bármely érdemszerzőjének differenciált elismerését szolgálhatta. Az egyszerű munkásembertől (akár) az államfőig, a megfelelő osztályok adományozásán keresztül. Esetleg mód nyílt (újabb érdemek elismeréseként) akár több rendi osztály kiadására ugyanannak az érdemszerzőnek.

Ebben az időszakban gyakori volt, hogy a létrehozott (öt vagy három osztályos) rendeket kiegészítették (egy vagy több fokozatú) érdemkeresztekkel-, érdemérmekkel. Ezek is nagyban növelték a társadalom különböző tagjainak differenciált elismerését.

A 18. század végétől vált egyre gyakoribbá, hogy – különösen különböző katonai konfliktusok kapcsán – egyes államok külföldieket is kitüntettek, leginkább protokolláris alapon, elsősorban a kölcsönösség jegyében.

A 19. század során (az addig kialakult elismerési formák) lényegében elterjedtek az egész világon. A keresztény Latin-amerikai (polgári) államoktól, egyes (nem keresztény) ázsiai-, afrikai stb. államokban is.

Az egyes elismerési csoportok, igen nagymértékben hasonlítottak egymásra. Különösen egyes nagyhatalmak rendjeit és kitüntetéseit másolták le más és más helyszíneken.

Az első világháború időszakában (valamennyi fél) igen széles körben élt a legkülönbözőbb elismerési formák adta lehetőségekkel.

Az első világháborút követően gyökeresen más állapotok alakultak ki a világban, mint addig. A létrejövő új államok is megalapították saját (lényegében már létezett vagy kreált) elismerési hagyományaikat. A korszakban kialakult (jobb- és baloldali) diktatórikus államcsoportok (is) rendelkeztek differenciált elismerési rendszerekkel. Ezek, bár bizonyos hagyományokra is támaszkodtak, alapvetően eltértek a korábbiaktól. Így beszélhetünk *fasiszta-, illetve kommunista kitüntetési rendszerekről*. Ezen elismerési csoportokban (tekintettel a korabeli „egyenlősdi” ideológiákra) nem igazán volt mód megfelelő differenciálásra. Ezek az irányok ismét kedveztek az „I. osztályos” rendeknek-, egy fokozatú elismeréseknek stb.

A második világháború időszaka (ismét) a tömeges adományozásokat jelentette mindkét oldalon.

A második világháborút követően, különösen a kommunista kitüntetési rendszer erősödött meg. Ázsiai-, afrikai- és Latin-amerikai országokban másolták a Szovjetunió elismerési szisztémáját.

A 20. század legvégén, a rendszerváltás idején szakítottak a (most már igen szélsőségesnek minősülő) eddigi kitüntetési rendszerekkel. Egykor létezett-, illetve napjainkban kreált falerisztikai hagyományok váltak általánosan követetteké.

A különböző korszakok elismerési rendszerei adott esetben – egyben igen bonyolult jelképek is. Míg kezdetben elsősorban *vallási* szimbólumok, később a „nemzeti”, majd még később (a különböző előjelű) mozgalmak, ideológiák álltak a középpontban. Legújabban ismét a vallási, illetve a nemzeti jelleg tekinthető a legjellegzetesebbnek. Igen szoros kapcsolatok lehetnek az adott elismerést létrehozó-, adományozó dinasztiai és rendszerek állami szimbolikájával, az állami-, uralkodói heraldikával is.

Az általánosságban érvényesülő- és követett hasonlóságok-, azonosságok ellenére, más alkalmakkor éppen az „új keresés” hozott, akár elnevezésben, akár motívumban az eddigiektől eltérő-, újszerű megoldásokat a falerisztika területén.

Az elmélyült falerisztikai kutatások nem nélkülözhetik a különféle társadalomtörténeti kutatásokat sem. Ezen kérdések megközelítésénél (akár) az etnográfiát is figyelembe lehet venni.

A falerisztikában a növények, illetve azok egyes részei, pl. levelek-, termések stb. igen viszonylagosnak tekinthető. Általános, hogy egyes elismerések esetében, akár különféle időszakokban-, rendszerekben (*döntően külső díszítményként*) adományozható az egyes elismerésekhez pl. *tölgyfalomb-, babér-, vagy akár pálmakoszorú*. A *fenyőgally* a finn falerisztika jellegzetességének értékelhető. Abszolút (vonatkozó) különlegességnek tekinthető pl. Jézus krisztus töviskoszorúja. Ez viszont a román falerisztika jellegzetessége. Igen ritkák a növényekről (illetve az azokkal rokon vonatkozásokról) elnevezett elismerések.

A legkorábbiak közé sorolható pl. a ma is létező *nagy-britanniai (skót) Distel Rend / Bogáncs Rend / THE MOST ANCIENT AND MOST NOBLE ORDER OF THE THISTLE*. Ez az intézmény ősi időkre megy vissza. Legelső formáját a reformáció angliai (skóciai) uralomra kerülését követően szüntették meg. Jelenlegi

1. ábra: A Bogáncs Rend alapítója, VII. Jakab skót király

formáját VII. Jakab király hozta létre 1687. május 29-én. (1. ábra)² Azóta természetesen többször megváltoztatott Statutumát (1703-ban) Anna királynő adta ki. A legmagasabb brit rendjel a Térdszalag Rend skót párja. I. osztályból álló igen előkelő világi lovagrend, amely az újabb időszakban a Brit Birodalom igen bonyolult elismerési rendszerének sajátos eleme. A jelenleg is érvényes rendi limit szerint, egyszerre csak 16 élő tagja lehet. Léteznek ú. n. extra rendvitézek is. A rendjel adományozásával rangemelés is jár a belföldi rendvitézek esetében. Ők használhatják a „Sir” megszólítást. Nevük után jár a „K. T.” betű (Knight of the Thistle). A rend (skóciai védőszentjének) Szent András apostolnak a kultuszát szolgálja. A Rend ünnepnapja november 30. (= Szent András napja). A rendvitézek rendi öltözékeket (ékruhákat) használnak. A Bogáncs Rend rendi Kápolnája (központi kultuszhelye) az edinburghi Szent Giles Katedrális egyik oldalkápolnája. Itt vannak kifüggesztve a rendvitézek címerei és zászlói. A Bogáncs Rend inszigniaín Szent András mellett alapvető szerep jut a bogáncsnak / illetve a levelekkel körülövezett bogáncsnak. Pl. a vállszalagon viselt (ovális) rendi inszignia körgyűrűjében, alul a levelekkel körülvelt bogáncs tűnik fel. A rendi csillagon, a középmedaillonban, kiemelten hangsúlyozott, levelekkel övezett bogáncs látható. (2. ábra) A rendi láncon (is) kiemelt szerepet kapnak a levelekkel övezett bogáncsábrázolások. A rendi díszöltözet (ékruha) is tartalmazza a bogáncs jelképet. A Distel Rend szalagszíne: sötétzöld.

Az újabb (vonatkozó) elismerések közül kiemelkedő a *francia Akadémiai Pálma Rend* / ORDRE DES PALMES ACADEMIQUES. Ezt (az eddigi elismerésektől teljesen eltérő) kitüntetést 1808. március 18-án (a Francia Első Császárság idején) alapították egyetemi kitüntetésként. Később többször is átalakították. 1850-től két fokozatú. I. fokozat „Officier de l’Intruction Publique” („Arany Pálma”), II. fokozat „Officier d’Academie” („Ezüst Pálma”). Mai formáját 1955. október 4-én nyerte el. Mai osztályai: I. – parancsnok, II. – tiszt (3. ábra), III. – lovag. Francia egyetemi-, tudományos- illetve közoktatásügyi Rend. Napjainkban is valódi rendi keretek között működik. Rendi tanács vezeti. (Ez megfelel a hagyományos rendi káptalannak.) Ennek élén a mindenkori francia oktatásügyi miniszter áll. (Ez megfelel a nagymester fogalmának.) A rendi inszigniaák, egymásra helyezett, áttört pálmaágak. A fém rendi inszigniaikon túl ismeretesek nagyon jó minőségben készült, hímzett rendi jelvények is. A rendtörténet 19. századi időszakában rendi díszöltözetet (ékruha) is viseltek a rendvitézek. A rendi szalag színe: violakék.

Áttekintve a falerisztika történetét talán éppen a *rózsa* (különbféle fajtájú és színű rózsa) az egyetlen vonatkozó fogalom, amely direktbben szerepel. Ennek is sokféle értelmezése áll a háttérben. Pl. a Rózsa Szűz Mária jelképe. Tekintettel a rózsa csodákra, több női szent attribútuma is a rózsa. Így Árpád-házi (vagy thüringiai) Szent Erzsébet-, portugáliai Szent Izabella. Egyes államokban igen kiemelkedő „rózsa kultusz” honol, akár évszázadok óta, amelyhez komoly gazdasági érdekek is fűződnek. Így az ország jelentős exportcikkei pl. a rózsából készült termékek. Megint más megközelítésben, a rózsa egy – igen szép – dísznövény. A rózsa lehet pl. bármilyen formában kapcsolódó direkt heraldikai jelkép is (akár dinasztikus is). Pl. a brit fale-

risztikában a gyakran megjelenő rózsák (még) a középkori „rózsák háborúja” időszakra emlékeztetnek. megint más megközelítésben a rózsza „tisztaság” jelkép. A rózsza, a „szép rózsza”, mint „semlegesként” értelmezett szimbólum bármelyik oldal számára (is) elfogadható lehet a falerisztikában. Pl. a második világháború időszakában a Szovjetunió elleni támadást követően, tekintettel az (átállt) személyekre, már korán felmerült, hogy szovjet állampolgárok kaphatnak-e német hadikitüntetések. Az estenkénti gyakorlat azonban nem felelt azonban meg a korabeli német „faji politikának”. Hitler Adolf rendeletére (1942. július 14.) külön kitüntetéscsoportot hoztak létre. *Tapferkeits- und Verdienst- Auszeichnung für Angehörige der Ostvölker*. A több fokozatú / osztályú különféle változatokban (is) kiadható kitüntetések, csak egy stilizált rózsza szerepelt. Ez nyilvánvalóan mindenki számára elfogadható volt. Így orosz, ukrán, kaukázusi, tatár, kalmük, turkesztáni, de akár a német fasiszta ideológusok számára is. Sőt „Emlékjelként”, az ezekkel az önkéntesekkel valamilyen formában kapcsolatba kerülő német személyiségeknek is kiadták.

Ugyanebben az időszakban született a második világháború legszebb partizánellenálló kitüntetése. A cseh „Fehér Rózsza” (Forradalmi Ellenálló Csoport) díszjele. Különféle fokozatokban ismert, kardokkal is kiadásra került. itt a fehér rózsza – nyilvánvalóan – direkt utalás az ellenállási csoport nevére, illetve akár tagjai „tisztaságára”. Villásvégű-, hatágú kereszt formájú, a keresztzárak között sugáryalábokkal ékesített (ovális) Díszjel. Némiképpen a rendi csillagokra (is) emlékeztet. Domináns eleme, a felületét betöltő (nagy méretű, ovális) középmedaillon. Aranyszegélyű-, kék oválgűrűben, arany betűkkel felirat. (= OSVOBOZENECKY NARODNI ODBOJ BÍLÁ RÚZE 1939–1945) A (nagy méretű, ovális) vörös színű középmedaillont, kitölti a nagy méretű, fehér rózsza, oldalain egy-egy hármás arany levéllel. (4. ábra) A „rózsza jelében” ellenálló cseh partizán csoport tevékenységéről nem ismerek adalékokat.

Az alábbiakban áttekintek hét olyan elismerést, amely vagy a rózsáról van elnevezve, vagy valamilyen okból a rózsza a központi motívuma. Céлом volt, hogy különféle rendszerek-, időszakok-, ideológiák egyaránt szerepeljenek. Jól mutatva azt, hogy a falerisztikában (sem) lehet kisajátítani egy-egy motívumot. Törekedtem arra is, hogy Európán kívüli állam is helyet kapjon az összeállításban.

BRAZIL CSÁSZÁRSÁG

Brazil Császári Rózsza Rend / ORDEM IMPERIAL DA ROSA

Braganza / Pedro császár alapította 1829. október 17-én. E Rend létrehozása Leuchtenberg Amália hercegnővel kötött házassága alkalmával történt. I – VI. osztály.

I. osztály (nagykereszt). Rendi limit: 16 fő (8 tényleges, 8 tiszteletbeli). Nagykereszt koronával, láncon + csillag koronával.

II. osztály („nagytisztviselő”). Rendi limit: 16 fő. Nagykereszt, sávós vállszalagon, koronával + csillag koronával.

III. osztály („tisztviselő”). Rendi limit: 32 fő. Nagykereszt, vállszalagon + csillag.

IV. osztály. Középkereszt, koronával + csillag.

V. osztály. Tisztikereszt. Mellen viselt kereszt, koronával + csillag.

VI. osztály. Mellen viselt kereszt, koronával.

A rend inszignija: arany szegélyű-, hatágú fehér csillag. A csúcson fehér gömböcskékkel. Arany középmedaillonban P. A. L. (PEDRO AMELIA) betűkkel. Arany szegélyű, kék körgyűrűben, arany betűkkel: AMOR E FIDELITE felirattal. A hátoldalon 1829. augusztus 2. dátummal. A Rend inszigniai a brazil császári koronáról függnék le. A rendi szalag: rózsaszín, fehér oldalsávokkal. rendkívül szép rendi inszigniak. Ez tekinthető a legszebb egzotikus rendjelnek. 1884-ig a Brazília császárság összeomlásáig állt fenn.

BOLGÁR NÉPKÖZTÁRSASÁG

A Bolgár Népköztársaság Rózsa Rendje / ORGYEN NA ROZATA

1966. augusztus 4-én alapították a Bolgár Nemzetgyűlés Elnökségének Nr. 606. számú rendeletével.

I-II. rendi osztály.

I. osztály – Arany Rózsa Rend

II. osztály – Ezüst Rózsa Rend

Láncon kerültek kiadásra. Mint ismeretes Bulgáriában mindig is központi szerepet játszott a rózsa, a rózsából készített termékek stb. mind ennek a Népköztársaság idején is nagy szerepe volt. A rózsa egyébként a bolgárság „népi” – „nemzeti” stb. virágjának (is) tekinthető. Nyilvánvaló, hogy e Rend létrehozásában mindezeknek meghatározó szerepe volt. A Rendet a Népköztársaság körüli, kiemelkedő érdemek elismerésére nagy ritkán adományozták. Mivel nem szerepelt rajta kommunista szimbólum, lényegében bármilyen rendszer vezető személyiségének átadható volt. „Semlegesnek” tekinthető szocialista kitüntetés. Alkotói (nyilvánvalóan) el akartak térni az addigi szokványos elismerésektől. A szocialista / kommunista elismerések között a „legszebbek”, „legsikeresebbek” közé tartozik. A rendi lánc áttört, ovális láncszemekből áll, ezek is rózsa motívumokat formáznak. A rendi lánc középtagja (kissé stilizált) egyszínű lobogót mutat. Ez a hármas tagolású elem (akár) különféleképpen is értelmezhető volt. A szocialista országok vonatkozásában (nyilvánvalóan) „vörös” zászlóként értelmezték. Más vonatkozásban ez nem feltétlenül volt „központi” kérdés. A rendi inszignia a középtagról, egy jellegtelen, hosszúkás elemről függött le. Maga a rendi inszignia (rombusz formákban tagolt) vörös zománcozású, végein levágott, aranyszegélyű, ovális középmedaillon. Ennek közepén levágott

2. ábra: A Bogáncs Rend
inszignái

3. ábra: A francia Akadémiai Pálma
Rend tisztí fokozata

4. ábra: A cseh „Fehér Rózsa” díszjel

5. ábra: A Finn Fehér Rózsa nagykereszt
láncon és a csillag

6. ábra: Az Osztrák – Magyar
Monarchia Erzsébet Rendjének I. osztálya

7. ábra: A Schaumburg-
Lippe fejedelemség Házirendje

rózsa feje, alatta levelekkel. A középmedaillon stilizált, sugaras rendi csillagra van elhelyezve. Ennek vízszintes, középső sugarai erőteljesen hangsúlyozottak. A Bolgár Köztársaság 1991-es megszűnéséig állt fenn.

FINN KÖZTÁRSASÁG

Finn Fehér Rózsa Rend / SUOMEN VALKOISEN RUUSUN RITERIKUNTA

Mind igen kedves kollégám és barátom, a jeles finn-svéd heraldikus, falerisztikus alapvető kutatásaiból ismerjük, a Finn Fehér Rózsa Rendet még a függetlenségi harcok idején, 1918 februárjában, maga Gustav Mannerheim tábornok tervezte más finn elismerésekkel egyetemben. Általános érdemrend, katonai- és polgári érdemekért egyaránt adományozható. „Kardokkal” illetve „gyémánt díszítményekkel” is kiadható. 1920. január 28-án alapította Mannerheim Károly Gustav báró, akkor már Finnország kormányzója. Statutuma 1919. május 1-én kelt.

I-V. osztály

Hozzá tartozik az 1920-ban létrehozott Finn Fehér Rózsa Jele női elismerés. 1923-ban Finn Fehér Rózsa Éremet alapítottak. I-III. fokozat.

A fasiszta Finnország, illetve az azt követő finn rendszerek alapvető elismerése. Többszöri inszigniaaváltoztatás, így radikális rendi inszignia reform 1963-ban volt.

osztály (nagykereszt). Ez láncon is adományozható. Nagykereszt + csillag (5. ábra)

I. osztály (1. osztályú középkereszt). Középkereszt + csillag

II. osztály (középkereszt). Középkereszt

III. osztály (1. osztályú lovagkereszt). Mellszalagos kereszt.

IV. osztály (lovagkereszt). Mellszalagos kereszt.

Arany szegélyű, fehér zománcozású ú. n. györgykereszt, a keresztszárak között arany kardot tartó, finn oroslánokkal. Arany szegélyű, kék középmedaillonban, arany oromzatú, fehér heraldikai rózsa. A rendi csillag, ötágú ezüst csillag, a szárak között arany sugárnyalábokkal, az arany szegélyű, világoskék középmedaillonban arany szegélyű, arany osztatú fehér heraldikai rózsa. Az arany szegélyű, fekete körgyűrűben, arany betűkkel felirat: ISANMAAN MYVAKSI. A szalag színe sötétkék. Az igen jellegzetes rózsa szimbolika – természetesen – megjelenik a Finn Fehér Rózsa Rendhez tartozó Fehér Rózsa Jele illetve Fehér Rózsa Érem elismeréseken, valamint más finn kitüntetésekben is.

OSZTRÁK – MAGYAR MONARCHIA

Erzsébet Rend / Elisabeth Orden

I. Ferencz József alapította 1898. szeptember 19-én. Az 50. uralkodói jubileumát ünneplő agg uralkodó (különben is) létre kívánt hozni „egy valódi női érdemrendet” Árpád-házi Szent Erzsébet (vagy más néven thüringiai Szent Erzsébet) tiszteletére. A Rend tényleges megalapításakor (az időközben brutálisan meggyilkolt) felesége, Wittelsbach Erzsébet tiszteletét is kiemelte. Eredetileg három osztályból állt: nagykereszt, I. osztály és II. osztály illetve ugyanakkor hozták létre az Erzsébet Érmét is. IV. (I.) Károly király és császár 1918. április 30-án megalapította az I. osztályt a csillaggal, rendi kategóriát, illetve az Erzsébet Kereszt elnevezésű kitüntetést. Az elismeréscsoport Szent Erzsébet kultuszát, illetve azon belül a rózsá csodára való összefüggéseket állította a központba. A kitüntetéscsoport rendkívül mutató, birodalmi jellegű, feltűnően modern karakterű volt. Hármastagolású (vörös-fehérvörös) keresztcsárákból álló kereszt. A keresztcsárák között színes rózsacsokrok, rózsaszirmokkal, zöld levelekkel. Az arany szegélyű, arany gyöngygyűrűvel ékes középmedaillonban, fehér alapon, Szent Erzsébet jobbra néző, arany mellképe. (6. ábra) A hátoldal középmedaillonjában arany (E / ELIZABETH) betűvel. Ez alatt (is) rózsá motívummal. A motívum azonos a rendi csillagokon illetve a kitüntetéscsoport más jelvényein is. A szalag fehér, szélén két vékony cseresznyevörös sávval. Az elismeréscsoportot 1918 októberéig adományozták.

Schaumburg-Lippe fejedelemség

Házirend / HAUSORDEN

Adolf Georg zu Schaumburg-Lippe fejedelem alapította 1890. szeptember 18-án. Különböző időszakokban változtatták, bővítették. Tiszteleti kereszt I-IV. osztály. A II. osztály tölgyfalombbal is. 1899-ben egy további rendi osztályt is bevezettek tiszti tiszteleti kereszt néven. Kardokkal is adományozható volt. Arany- és Ezüst Érdemkereszt (is) tartozott hozzá. Tekintettel a fejedelmi ház családi heraldikájára, a Rend inszigniaín a „lippei rózsá” (= stilizált heraldikai rózsá) szerepel. Aranyszegélyű, fejedelmi koronáról függő, máltai kereszt. A kereszt csúcsain arany gömböcskékkel. A középmedaillon rendi csillagra van helyezve. A fehér középmedaillonban lippai rózsá kiegészítésekkel. Arany szegélyű, kék zománcozású körgyűrűben, arany betűvel felirat: „FÜR TREUE UND VERDIENST”. (7. ábra) A hátoldal középmedaillonjában, kék alapon, az alapító monogramja: AG (Adolf Georg) arany betűvel. A különböző rendi inszigniaín megismétlődik a motívum. A szalag vörös, arany szegélyszávokkal. 1918-ig adományozták.

VÁLOGATOTT IRODALOM

- KULESOVA, T. N. – LEVKIN, A. E. (Szerk.) (2010): *Derzsavnije kavallerii. Inosztrannije orgyena roszijszkih imperatore*. Moszkva
- MELNYIKOVA, N. I. – ROSKOVAN, N. V. – SARINA, V. SZ. (2015): *Ricarszkije orgyena jevropi*. Moszkva
- NIMMERGUT, J. (1979): *Deutsche Orden*. München
- ORTNER, M. CH. – LUDWIGSTORFF, G. (2017): *Österreichs Orden und Ehrenzeichen*. Teil. I. Band 2. *Die kaiserlich-königlichen Orden bis 1918*. Wien
- PANDULA A. (1987-88): *Falerisztikai címszavak a Magyar Numizmatikai Lexikonhoz, I-II. Kézirat / Gépirat*.
- PANDULA A. ([2002]): *Női rendjelek a Habsburg Birodalomban és az Osztrák-Magyar Monarchiában*. In: Torbágyi M. (Szerk.): *Numizmatika és a társadalomtudományok, IV.* (Konferencia Esztergomban.) Budapest, É. n. 207–225.
- PARVAN, K. – OPASCHI, C. – TODOR, M. (2016): *Onorea națiunilor*. Vol. II. *Ordine si decorații românești din patrimoniul muzeului Național de Istorie României*. Bucuresti
- PETROV, T. (2002): *Blgarszkije orgyeni i medali. 1878 – 2002*. Szófia
- SCHARFENBERG, G. – THIEDE, G. (2010): *Lexikon der Ordenskunde. Von Adlerschild bis Zitronenorden*. Regenstaub
- Tallin Museum of Knighthood*. Tallin, 2016.
- WREDE, E. F. (1946): *Finlands utmärkelsetecken*. Helsingfors

JEGYZETEK

- 1 E tanulmány megírása nem lett volna lehetséges Ludmila Gavrilova úrhölgy önzetlen segítsége nélkül. (Head of the Phaleristics Department Moscov Kremlin Museums / Muzej Moszkovszkovo Kremlja) Fogadja ezért hálás köszönetemet.
- 2 A tanulmányhoz felhasznált képeket a szám szerkesztője töltötte le az internetről 2018. augusztus 15-én.